

Володимир ВАНТУХ,
кандидат економічних наук,
директор КЗЛОР "Самбірський педагогічний коледж
імені Івана Филипчика";
Леся СЛАВИЧ,

викладач історії України, голова циклової комісії суспільних дисциплін

Правдивий учитель народу

*(До 75-річчя створення навчального закладу та 144-річчя
з дня народження Івана Филипчика)*

У народі кажуть, що письменник живе у своїх книжках, скульптор – у створених ним скульптурах, а вчитель – у думках і справах учнів. Педагог віддзеркалює суспільство і має відповідати вимогам часу. Проте є низка рис, актуальних у всі часи. Високе звання вчителів полягає у тому, що вони "жреці обнови і воскресіння". Учитель

має зміцнювати зв'язки з рідним народом і не втрачати віри в нього, боротися за його волю і незалежність, "...учитель мусить бути чимсь більшим, ніж учителем – мусить бути дослідником, громадянином на весь рід в кожнім ділі, в кожнім кроці, в кожнім слові, бо він сповнює місію апостола" [1, 27]. До таких належить Іван Филипчик,

ім'я якого носить педагогічний коледж у місті Самборі Львівської області.

Син зелених гір і луків Лемківщини, Іван Филипчак народився у багатодітній селянській сім'ї 27 січня 1871 року в с. Лішня Сянницького повіту. Хлопчик мав неабиякий хист до навчання. Після закінчення початкової школи, вступив до Сянницької гімназії. Саме тоді молода душа усвідомила непоросту, проте важливу місію вчительської праці, – нести світло освіти й знань.

Після навчання у Станіславській вчительській семінарії Іван працює в селі Кулачківцях, згодом у містечку Гвіздіці на Коломийщині.

Іван Филипчак належав до людей винятково дієвих, активних, невтомних, і це спонукало його до подальшого професійного зростання. У 1895 р. навчався на вищих педагогічних курсах у Львові, водночас працював учителем української мови у Львівській школі імені Адама Міцкевича.

У 1898 р. його як фахового педагога перевели на посаду викладача вчительської семінарії в Самборі, був на підробітках у банку. В роки Першої світової війни – вимушене безробіття, навчання на курсах у Петрограді, праця у Вінниці, Чернівцях, Києві, Ростові-на-Дону. Така географія педагогічної праці Івана Филипчак, а особливо трагічна через передчасну втрату коханої дружини Ярослави, матері його п'яťох дітей...

Перша світова війна відіграла значну роль у житті знаного на той час в Галичині професора Івана Филипчак. Він вирішив "пізнати Росію, хотів зблизька переконатися, де правда і чи є два руські народи, чи один руський, а другий український. Я був істориком, мене цікавила давнина, я хотів на все зблизька подивитись і саме тому дуже радо поїхав на курси..." [3, 38]. Згодом доля кидає Филипчак у вир подій української революції.

Національно-визвольні змагання 1917–1921 рр. в Україні завершилися поразкою, яку відомий діяч УНР О.Шульгін пояснював гіркими і безжальними словами: "Україні довелося вести своє державне будівництво серед нечуваних обставин, на руїнах знесиленої Росії, на руїнах світової війни. Звичайно, більш висока культура народу могла б йому допомогти в цей час... Але довгими заходами старого режиму наш народ був кинутий у темноту безмірну..." [9, 2]. Очевидно, Іван Филипчак належав саме до тих українців, котрі мислили, шукали способу змінити світогляд простого люду. Йому самому довелося пройти нелегкий шлях еволюції світобачення. У листі до Є.Пеленського письменник напише: "Після чотирилітнього побуту в Росії я там наочно переконався, що є різниця між російським і українським народами. Саме тоді я рішив працювати тільки для свого рідного народу, як умію і знаю..." [3, 60].

На початку творчого шляху письменник звертається до історичних подій, що відбувалися на рідних теренах. Це повісті, пов'язані з історією Галицько-Волинської держави. Тематика вибрана не випадково. Втративши державність у 1917–1921 рр., свідоме українство осмислювало, чому ж так сталося. І перша очевидна причина – брак єдності народу. Тому в історичних повістях І.Филипчак світлими і темними моментами минулого прагне навчити українців робити правильний вибір, щоб будувати своє життя, а не руйнувати збудоване.

Галицько-Волинський цикл повістей розпочинає невелика повість "За Сян!". Вона повертає читача в часи князювання Володимира Святославовича, коли Червенські землі, відчуваючи зазіхання правителів Чехії, Моравії, Польщі, прагнуть єднання з Києвом. До зближення закликає сянницький князь Якун, таким чином І.Филипчак хоче підкреслити історичну належність Лемківщини до Київської Русі і в перспективі – до українського етносу, звертає увагу на прийняття християнства, вбачаючи в ньому шлях до духовного єднання народу.

"Будівничий Держави" – твір, що ілюструє період розпаду Київської Русі. Київ втрачав своє значення як центр земель руських, князівства дробляться, ведуться міжусобні війни. Галицька земля відокремилася від Києва ще наприкінці XI ст., правлячою стала династія Ростислава Володимировича, онука Ярослава Мудрого. У вирі міжусобиць лише князю Володимирку (1141–1153) вдалося об'єднати західні землі в єдину державу. І.Филипчак прагне показати Володимирку як правителя, що мудро розпізнає інтриги бояр, виявляє неабиякий державницький хист. У синові Ярославі князь бачить не лише спадкоємця, а й духовну опору, але змушує його жертвувати на користь держави особистим щастям, таким чином доводячи до читача важливість почуття обов'язку, особливо для правителя.

Особливе місце у своїх історичних творах Іван Филипчак відводить ролі жінки у вихованні молодого покоління. Серед найяскравіших образів – княгиня Анна, дружина Романа Мстиславовича, – князя, що зумів об'єднати Галицьку і Волинську землі у єдину державу ("Княгиня Романова", 1927 р.). Овдовілій Анні довелося проявити неабияку волю й політичний хист, щоб зберегти бодай частину володінь свого чоловіка для двох малолітніх синів Данила і Василька. Івана Филипчак приваблювали цілеспрямовані вольові натури, якою була княгиня Романова.

Яскравою постаттю ще однієї історичної повісті – Анна Ярославна, донька Ярослава Мудрого, дружина французького короля Генріха I Капетінга. Їй Филипчак присвятив повість "Анна Ярославна – королева Франції". На сторінках твору читач подорожує під час розквіту Київської держави, її найбільшої могутності. Пропозиція короля Франції про шлюб була прийнята Ярославом Мудрим, зацікавленим у наявності впливових союзників у Європі. Французький король "... у манерах Анни Ярославни відчув небуденність красуні, яка свідомо величчя свого батька..." [7, 102]. Ярослав Мудрий бажає щастя своїй доньці, але як правитель розуміє, що держава потребує пожертви й промовляє: "Є ще наша держава і наш народ, якому бажаю не меншого щастя і якого у своїх молитвах не забуваю... Діяння володаря вимагають посвяти, а часто й жертв... Без цього наша держава не була б ні великою, ні багатою, ні сильною" [7, 131]. Анна вирішує: "Коли справді є потреба моєї жертви для добра Батьківщини, для щастя мого народу, я принесу її, а Ти, Всемогутній, подай мені сили" [7, 136].

Ще одна повість галицько-волинського циклу – "Дмитро Детько". Головну роль письменник відводить не князеві, а боярину Дмитрові. Він виступає радником князів Андрія і Лева II, по їх смерті – князя Болеслава, що приймає православ'я та ім'я Юрій II. У повісті автор аналізує різні фактори, що вели до загибелі Галицько-Волин-

ської держави, протиставляючи двох державних мужів – Детька і Юрія П. Дмитро Детько щоденно усіма помислами дбає про рідний край, тоді як Юрій не може відректися свого минулого, хоча присягав і новий обряд шанувати, і державні інтереси боронити. Це і призводить до загибелі князя. Його смерть стала сигналом для сусідів захопити Галицько-Волинський край. Проте цього не міг допустити Дмитро Детько, для якого держава стає сенсом життя: "...нам усім перш за все добро батьківщини дороге, що добро й щастя рідного краю – наше добро й щастя!" Саме він перейняв владу і звернувся до бояр галицьких, завжди гордих і непокірних, зі словами, які відображають чи не найглибшу суть національної свідомості, яка б мала бути у кожного українця: "Не надійтеся ні на кого, вірте лише у свої власні сили, викресіть в себе завзяття й охоту до оборони своїх найбільших скарбів – до незалежності, а тоді ніяка в світі сила вас не перемаже!" [6, 120].

Прагнучи показати багатоманітність нашої минувшини, І.Филипчак не оминув ще одну славу сторінку української історії – часи козацтва. Створюючи повість "Кульчицький – герой Відня", він прагне "...доказати, що Юрій Кульчицький не був поляком, а українцем...", щоби наголосити наших козаків брати участь в обороні Відня й побіди над турками..." [3, 283].

У повісті також згадується славний земляк, виходець із Кульчиць, гетьман українського реєстрового козацтва Петро Сагайдачний, який казав: "Salus Nationis suprema lex esto!" ("Добро Русі-України є найвищим законом!") [8, 64]. Шляхом славного земляка йде і Юрій Кульчицький, разом з іншими козаками прославляючись в обороні Відня 1683 р.

Історик, літератор, письменник Іван Филипчак наголошує і на значенні простого люду, трударів, які щоденно працюють будують свою державу. Прості селяни з повісті "За Сян!" шанують свою землю і віру, а дзвін, що скликав людей у Сяніку, ніби промовляв до них у часи непевності: "Не-дай-те-ся, три-май-те-ся, не-дай-те-ся, три-май-те-ся!!!" [4, 25]. Прості теслі засуджували міжусобні княжі інтриги Іванка Берладника і міркували поміж собою, що не можна ділити на кусні державу й роздавати іншим князям і народам. Як актуально звучать ці слова у наш час.

Історико-краєзнавча спадщина І.Филипчака слугує потужним джерелом навчання і виховання сучасної молоді, оскільки спонукає її до вивчення та дослідження історії свого родоводу, краю. Виховання високоморальної, відповідальної, свідомої, критично мислячої особистості, провідна роль рідної мови та історії у патріотичному вихованні молодого покоління – найголовніші чинники формування громадянськості, патріотизму, національної свідомості.

Повернення до рідної самбірської домівки у 1920 р. надало І.Филипчаку нової наснаги – він поринув у професійну й громадську діяльність. Любив і господарювати. Вирощував шовкопрядку, організував курс шовківництва у 1920 р., бо мав послідовників, очолював товариство "Сільський господар". До Самбора за ініціативою Филипчака було перенесено кооператив "Шовк", який займався вирощуванням шовкопряда і тканням полотна з ниток її коконів. Тоді ж вийшли в світ його книжки "Короткий курс шовківництва" та "Проблема розміщення морви на

Західних землях України". Крім того, біля власного дому (зараз вул. Івана Филипчака, 20) заклад сад, що став своєрідною дослідницькою ділянкою, а в 1930 р. вийшла його книжка "Виріб овочевих вин (без машин) для селян". Отже, реалізував себе ще й учителем в аграрній справі.

З січня 1940 р. Івана Пилиповича Филипчака затвердили на посаді директора музею "Бойківщина", співорганізатором якого він був ще у 1930-ті роки. Наш земляк долучився до видавництва періодичного журналу "Літопис Бойківщини".

Іван Пилипович мав свою широку програму дій, яку виконував постійно й невтомно, сформував свої сталі погляди на те, яким повинен бути вчитель, на чому зосереджувати головну увагу. Так постала повість "За вчительським хлібом" (1928). Спектр порушених у ній проблем дуже широкий, а на першому місці виставлено програму діяльності для галицького учительства, виведено ідеальний образ молодого вчительки Ольги Чучмаківни. У творі – чимало вартісних порад і на сьогоднішній день – відчуття гордості за свій народ, поглибленого інтересу до його минулого, любові до природи, заклик до єднання народу.

Справжнє навчання та виховання передбачає відродження патріотизму, жертвності задля розвою країни, розвитку вільної людини, що знає свої права і вміє їх захистити. Тому важливою є підготовка майбутніх кваліфікованих кадрів як зараз, так і в часи Филипчака. Це педагог розумів і готував саме таких учителів.

Будучи педагогом від Бога, Іван Филипчак доводив, що професійний учитель не той, що сам знає матеріал, а той, який уміє організувати процес навчання. Він віддав своєму фахові 40 років. У доробку вчителя й педагога – наукові статті: "Школа в Стрільбичах", "Учительська семінарія в Самборі", "Школа в Гордині" та багато інших.

Читаючи життєпис Івана Филипчака, кожен задумується, як одна людина могла стільки працювати і на педагогічній ниві, і в громадському житті бути активним, а ще добре виховати власних дітей – синів Ігоря, Нестора, Бориса, Миколу та доньку Дарію. А відповідь, мабуть, проста: він жив не для себе, а для народу.

Крім рідних дітей, у процесі педагогічної діяльності професор Филипчак виховав сотні вчителів, яких навчав не лише викладанню, а й спонукав до широкої громадської діяльності. Саме ці якості Іван Филипчак найбільше цінував в освітян, саме цього намагався їх навчити і казав: "Найбільшим достоїнством в Україні – бути вчителем народу!"

Наш земляк проявив себе як талановитий педагог і активний громадянин. Однак для радянської влади це стало підставою для вироку, а для І. Филипчака особистою трагедією. Син Борис, відчуваючи біду, хотів забрати батька із Самбора і кудись з ним виїхати, але той відмовився.

І ось 4 листопада 1944 року Івана Филипчака, уже 73-річного дідуся, було заарештовано, визнано ворогом народу і засуджено на 15 років заслання у таборі посиленого режиму. Зібравши силу духу і з гіркою посмішкою на устах Іван Пилипович подякував за те, що йому продовжили життя ще на 15 років. Його відправили у табір біля Омська, а потім у Тайшетський табір Іркутської області. Нелюдські умови існування у засланні прискорили смерть Вчителя. 21 жовтня 1945 року він навечно заснув на дерев'яних нарах табору. Могила загубилася в далекому чужому краї.

Та не загубилася пам'ять. 28 вересня 1990 року громадськість Самбора стала свідком перейменування вулиці Калініна на вулицю Івана Филипчика. З ініціативи директорки педучилища Г.Д.Мацковської 15 березня 1999 р. Кабінет Міністрів України Постановою № 382 присвоїв Самбірському педагогічному училищу ім'я Івана Филипчика. У навчальному закладі розгорнулася велика пошукова робота, до якої залучили викладачів, студентів, громадськість. Зараз у коледжі (педучилище реорганізовано у 2002 р.) працює музей, проводяться наукові конференції, присвячені багатогранній діяльності славного краянину, засновано літературний конкурс імені Івана Филипчика.

Майже сторіччя відділяє нас від часу, коли Іван Филипчик перебував на вершині педагогічного і творчого розквіту. Вже тоді він виконував найголовніше завдання вчителя: творити нових людей, формувати національну свідомість, виховувати справжніх патріотів, громадян, націю, яка будуватиме незалежну Україну. Тому маємо чудовий взірць для наслідування, стимул формувати правдивих учителів народу, таких, як наш Іван Филипчик.

Л і т е р а т у р а

1. *Вишневецький Омелян*. Теоретичні основи сучасної української педагогіки. Посібник для студентів вищих навчальних за-

ладів. Видання друге, доопрацьоване і доповнене. Дрогобич: / Омелян Вишневецький, — Коло, 2006. — 608 с.

2. *Перший український педагогічний конгрес, 1935*. Львів: накладом товариства "Рідна школа", 1938. — 252 с. наук.-практ. конф., Самбір-Дрогобич, 17 лютого 2011 р. — Дрогобич: Коло, 2011. — 260 с. — С. 54–64.

3. *Сорока Петро*. Іван Филипчик. Літературний портрет. / Петро Сорока. — Тернопіль: Джура, 2001. — 451 с.: іл.

4. *Филипчик І.* За Сян! Історична повість з кінця Х і з початку ХІ століття в Україні. Трете справлене видання. / Іван Филипчик. — Видавництво Юліяна Середяка, Буенос-Айрес — 1987.

5. *Филипчик І.* Будівничий Держави. Історична повість з ХІІ ст. Друге справлене видання. / Іван Филипчик. — Видавництво Юліяна Середяка. — Буенос-Айрес — 1985.

6. *Филипчик І.* Дмитро Детько. Історична повість. Друге видання / Іван Филипчик. — Видавництво Юліяна Середяка. — Буенос-Айрес — 1985.

7. *Филипчик Іван*. Анна Ярославна — королева Франції / Іван Филипчик. — Дрогобич, Видавнича фірма "Відродження", 1995. — 169 с.

8. *Филипчик Іван*. Кульчицький — герой Відня. Історична повість з ХУІІ в. Друге видання / Іван Филипчик. — Кліфтон, 1983. — 187 с.

9. *Український історичний календар // Українське слово* — № 26. — 2010.